

**КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ВЧИНЕНОГО У СПІВУЧАСТІ****QUALIFICATION OF A CRIMINAL OFFENSE COMMITTED IN COMPLICITY****Семенченко Т.В., студент II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Чебан Ю.В., студент II курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

В Україні, як у демократичній державі, постає важливе завдання – удосконалення боротьби із кримінальною протиправністю. Тому особлива увага має приділятися кримінальним правопорушенням, які несуть високу загрозу для суспільства. У кримінально-правовій науці домінує думка, що кримінальні правопорушення, які вчинені у співучасті, є більш суспільно небезпечними, ніж діяння, скоєні одноособово.

Аналіз чинного Кримінального кодексу України свідчить про те, що співучасть має вагоме значення під час кваліфікації кримінального правопорушення та призначення покарання. Проте застосування деяких норм кримінального законодавства потребує додаткового роз'яснення. З'ясування поняття співучасті, яке цілком охарактеризує протиправність діяльності співучасників та забезпечить повну й об'єктивну правову оцінку діяння, дозволить правоохоронним і судовим органам здійснювати ефективну оцінку протиправних діянь осіб. Саме тому актуальність питання кваліфікації діянь співучасників у вчиненні кримінальних правопорушень є важливою.

Метою статті є детальний аналіз наукової літератури та положень національного законодавства з питань кваліфікації кримінального правопорушення, учиненого співучасниками.

До головних проблем кваліфікації кримінального правопорушення, учиненого у співучасті, варто віднести складність і неоднорідність норм, які потребують більш чіткого встановлення, відсутність єдності розуміння форм співучасті, складність розмежування ролей співучасників та неконкретизованість меж відповідальності співучасників. Наявність таких недосконалостей у Кримінальному кодексі України ускладнює встановлення відповідальності співучасників на практиці.

Проведений аналіз наукової літератури, позицій Верховного Суду України та законодавства щодо правил кваліфікації кримінальних правопорушень співучасників. На підставі чинного Кримінального кодексу України запропоновано загальні та спеціальні правила щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, які вчинені у співучасті, а саме: ознаки форм співучасті, ролі співучасників, їхній мотив і мета, визначення меж відповідальності і ставлення до вини фактично вчиненого виконавцем кримінального правопорушення, наявність спеціального суб'єкта та добровільна відмова у співучасті.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, співучасники, правила, доктринальні проблеми.

In Ukraine, as in a democratic state, an important task arises – to improve the fight against criminal wrongdoing. Therefore, special attention should be paid to criminal offenses that pose a high threat to society. The dominant opinion in criminal law science is that criminal offenses committed in complicity are more socially dangerous than acts, committed alone.

Analysis of the current Criminal Code of Ukraine shows that complicity is important in the qualification of a criminal offense and sentencing. However, the application of certain rules of criminal law needs further clarification. Clarifying the concept of complicity, which fully describes the illegality of the accomplices and will provide a full and objective legal assessment of the act, will allow law enforcement and judicial authorities to effectively combat such criminal offenses. That is why the urgency of the issue of qualification of acts of accomplices in the commission of criminal offenses is very important.

The purpose of the article is a detailed analysis of the scientific literature and the provisions of national legislation on the qualification of a criminal offense committed by accomplices.

The main problems of qualification of a criminal offense committed in complicity include the complexity and heterogeneity of norms that require clearer establishment, lack of unity of understanding of forms of complicity, the difficulty of distinguishing the roles of accomplices and vague boundaries of liability of accomplices. The presence of such imperfections in the main source of criminal law makes it difficult to establish the responsibility of accomplices in practice.

An analysis of the scientific literature, the positions of the PPSU (Supreme Court of Ukraine) and legislation on the rules of qualification of criminal offenses of accomplices. On the basis of the current Criminal Code of Ukraine, general and special rules are proposed for the qualification of criminal offenses committed in complicity, namely: signs of forms of complicity, the role of accomplices, their motive and purpose, delimitation of liability and attitude to guilt of the perpetrator. special subject and voluntary refusal to participate.

Key words: criminal offense, accomplices, rules, doctrinal problems.

Постановка проблеми. Здійснення правосуддя щодо захисту прав та інтересів громадян не буде ефективним без точної кваліфікації кримінальних правопорушень. Нині все частіше трапляються випадки, коли у вчиненні одного кримінального правопорушення беруть участь дві або більше осіб, які діють спільно, спрямовують всі свої зусилля на вчинення того самого кримінально-протиправного діяння та намагаються таким чином досягти єдиного результату, а саме: настання певних бажаних суспільно небезпечних наслідків. Оскільки у кримінально-правовій науці основоположною є позиція, відповідно до якої злочини, що скоєні у співучасті, більш суспільно небезпечні, ніж ті, які вчинені одним суб'єктом, необхідним є встановлення певних правил, що містять положення щодо кваліфікації злочинів, учинених у співучасті.

Стрімкий розвиток сучасних суспільних відносин, зокрема і кримінального-правових, які становлять най-

більш гострий конфлікт інтересів, вносить істотні зміни до регламентації інституту співучасті. Це породжує безліч питань у правозастосуванні відповідних положень Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо кваліфікації діянь співучасників, диференціації їхньої відповідальності, індивідуалізації покарання тощо.

Незважаючи на те, що проблемам кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у співучасті, присвячено чимало наукових робіт, питання кваліфікації даних злочинів і досі є актуальними та дискусійними.

Зокрема, помилки під час кваліфікації таких кримінальних правопорушень виникають через відсутність єдності розуміння різновидів форм співучасті та їхніх ознак, нечіткого встановлення і розмежування ролей співучасників, недосконалості правил кваліфікації тощо.

Тому ми вважаємо за доцільне розглянути загальні та спеціальні правила і висвітлити проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених співучасниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання законодавчого регулювання особливостей визначення ролей співучасників та їх розмежування висвітлено у працях таких учених правової сфери, як: Н. Гуторова, О. Ус, С. Орловський, М. Панов, Ф. Бурчак, А. Зелінський, Ю. Гродецький, П. Матишевський, О. Кваша, інших.

Незважаючи на те, що проблемам кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, присвячено чимало наукових праць, низка питань кваліфікації дотепер залишаються дискусійними. Це ж підтверджують умови стрімкого розвитку кримінально-правових відносин, що нині вимагають нового погляду на дане питання, що й пояснює необхідність наукового дослідження за даною темою.

Метою статті є детальний аналіз наукової літератури та положень національного законодавства з питань кваліфікації діянь співучасників, зокрема правил, які стосуються співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом, незакінченого кримінального правопорушення, добровільної відмови тощо.

Виклад основного матеріалу. Нині у кримінальному законі сформульоване чітке визначення поняття співучасті, а саме: відповідно до ст. 26 КК України співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення [1].

Щоб краще зрозуміти позицію законодавця, пропонуємо розглянути й декілька можливих теоретичних варіантів тлумачення цієї категорії в юридичній літературі. Зокрема, І. Малахов заперечує ознаку спільності та визначає співучасть як умисну участь однієї особи у злочинному діянні іншого. Іншою ж є думка науковців А. Соловйова і В. Солнаржа, які вважають, що для співучасті необхідно, щоб дії окремих осіб, що беруть участь у скоєнні кримінального правопорушення, були спрямовані проти того самого конкретного індивідуального об'єкта – тих самих суспільних відносин. Результат, досягнутий у разі спільного його скоєння, є не тільки єдиним, але й загальним для всіх співучасників, оскільки зумовлений погодженою і взаємодоповнюючою діяльністю кожного з них [2].

Отже, вважаємо за доцільне зрозуміти поняття співучасті як об'єднання сил співучасників, а також учинення кількома особами кримінального правопорушення спільно й умисно.

У Загальній частині чинного Кримінального кодексу України (Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341–III) міститься окремий розділ VI «Співучасть у кримінальному правопорушенні», який, закріплюючи дефініцію ст. 26, дозволяє виокремити всі необхідні ознаки, які характеризують інститут співучасті у кримінальному правопорушенні, а саме: 1) у вчиненні злочину беруть участь декілька суб'єктів злочину (два або більше); 2) діяльність цих суб'єктів є спільною; 3) діяльність зазначених осіб є умисною; 4) співучасть є можливою в учиненні тільки умисного злочину.

Вони ж у теорії кримінального права входять до двох взаємозалежних, проте різних за суттю груп, а саме: об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Перші з них полягають у тому, що дві або більше особи спільно та з єдиним кримінально-протиправним наміром учиняють кримінальне правопорушення. Водночас діяльність кожного зі співучасників є взаємопов'язаною як з виконавцем, так і з іншими учасниками, націлена на досягнення того самого результату. Тобто об'єктивні ознаки співучасті включають кількість суб'єктів та спільність їхніх дій.

Суб'єктивні ж ознаки, що характеризують внутрішню сторону діяльності винних, зводяться до такого: співучасть можлива лише в учиненні умисного кримінального

правопорушення, діяння суб'єктів мають бути умисними.

Даний зміст умислу співучасників завжди є ширшим порівняно з умислом особи, яка діє одноосібно, оскільки він охоплює не тільки власну поведінку, але й участь у вчиненні кримінального правопорушення інших осіб, а також характеризується двома ознаками – інтелектуальною та вольовою. Вони полягають в усвідомленні та поінформованості особи про суспільно небезпечний характер свого діяння, а також дій виконавця, передбачають наявність бажання всіх без винятку учасників кримінального правопорушення щодо вчинення його виконавцем або хоча б свідомого припущення цього.

З огляду на все вищесказане, ми вважаємо, і має вирішуватися питання про встановлення факту наявності співучасті в учиненні кримінальних правопорушень, а також здійснюватися судом кваліфікація діянь кожного учасника окремо відповідно до його функціональної ролі, подальше встановлення відповідальності за скоєне.

Відповідно до ч. 1 ст. 27 КК України співучасниками злочину, поруч із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник [1]. Кваліфікація ж їхніх діянь міститься в положеннях ст. 29 КК України.

Саме поняття кваліфікації кримінального правопорушення в науковій доктрині пояснюють як кримінально-правову оцінку поведінки особи шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значущі) ознак, визначення певної кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності / тотожності, ідентичності ознак учиненого діяння конкретному складу злочину, передбаченому КК України, за відсутності фактів, що виключають злочинність діяння [3, ст. 14].

Якщо ж говорити про кваліфікацію діянь співучасників у вчиненні спільного умисного кримінального правопорушення, то потрібно зазначити таке: згідно із ч. 1 та 2 ст. 29 КК України виконавець підлягає кримінальній відповідальності лише за статтею Особливої частини КК України, тоді як організатор, підбурювач та пособник – обов'язково за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею чи її частиною Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, учинене виконавцем. Зокрема, прикладом може слугувати кваліфікація діянь співучасників у разі вчинення умисного вбивства за попередньою змовою. У такому разі діяння виконавців варто кваліфікувати за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, протиправну поведінку організатора – за ч. 3 ст. 27 та п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, підбурювача та пособника – за ч. 4 ст. 27, п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України та за ч. 5 ст. 27, п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України відповідно, якщо відсутні інші кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення.

Така ж правова позиція викладена і в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2. У п. 3 постанови передбачено: коли до кримінальної відповідальності притягнуто кількох осіб, які діяли спільно з умислом, спрямованим на позбавлення життя потерпілого чи завдання шкоди його здоров'ю, дії осіб, які безпосередньо брали участь у скоєнні даного кримінального правопорушення, тобто виконавців, потрібно кваліфікувати за статтями КК України, що передбачають відповідальність за умисне вбивство чи умисне завдання шкоди здоров'ю, а дії організаторів, підбурювачів і пособників, які не були співвиконавцями злочинів, – за тими ж статтями з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України [4].

Проте на практиці трапляється, коли викладені вище правила кваліфікації діянь співучасників не будуть застосовуватися в такому ж вигляді. Це ж відбувається, зокрема, у разі, коли один співучасник виконує декілька ролей у спільному вчиненні кримінального правопорушення. Наприклад, роль підбурювача виконує особа, що є водночас пособником чи виконавцем. Під час кваліфікації діяння такого співучасника спочатку потрібно встановити,

які саме ролі він виконав, тобто з'ясувати вид співучасті відповідно до ст. 27 КК України, а потім – відтворити це у формулі кваліфікації за такими правилами:

1) якщо співучасник у спільному вчиненні злочину виконав декілька ролей, зокрема й виконавця, – кваліфікація його діяння має здійснюватися лише за статтею чи її частиною Особливої частини КК України. Інші ж ролі, виконані таким співучасником у спільному вчиненні злочину, зазначаються в мотивувальній частині відповідних процесуальних документів і враховуються під час призначення покарання;

2) якщо співучасник під час скоєння злочину виконав декілька ролей, що належать до інших видів співучасників, окрім виконавця, то у формулі кваліфікації відтворюється кожна із цих ролей. Так, якщо співучасник схилив виконавця до вчинення грабежу, тобто виконав роль підбурювача та сприяв учиненню цього злочину, ставши пособником, то його діяння мають кваліфікуватися за ч. 4, 5 ст. 27, ч. 2 ст. 186 КК України, якщо немає інших кваліфікуючих ознак складу злочину [5, с. 150–151].

Доречним є також приклад кримінальної справи від 28 вересня 2021 р. № 753/3426/18, відповідно до якої вироком Дарницького районного суду м. Києва особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4, 5 ст. 27 та ч. 2 ст. 127 КК України, оскільки її діяння підпадали під ознаки двох видів співучасників – підбурювача та пособника: у цій справі зазначено, що особа, яка реалізувала злочинний умисел, спрямований на пособництво незаконному позбавленню волі людини, з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб, свідомо допускаючи завдання потерпілому фізичних страждань, зокрема й учинення щодо нього катування, сприяла вчиненню вказаного злочину наданням засобів, залученням інших співучасників злочину, а також підбурювала іншу особу до його скоєння, схилила шляхом умовляння та підкупу [6].

Також звертаємо увагу на те, що в разі вчинення кримінального правопорушення у співучасті обов'язково має бути встановлена її форма, оскільки вона впливає на кваліфікацію такого діяння. Зокрема, учинення злочину організованою групою є обов'язковою ознакою основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 392 КК України, і не потребує додаткової кваліфікації, тоді як ч. 2 ст. 210 КК України містить таку кваліфікуючу ознаку, як учинення передбаченого цієї статтею діяння за попередньою змовою групи осіб.

Відповідно ж до ст. 28 КК України кримінальне правопорушення у співучасті може бути вчинене групою осіб без попередньої змови або за попередньою змовою, організованою групою чи злочинною організацією [1]. Кожна з даних форм співучасті має свої особливості кваліфікації, а саме:

1) у разі вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови діяння кожного співучасника мають кваліфікуватися за відповідною статтею чи її частиною Особливої частини КК України. Якщо дана форма співучасті передбачена як кваліфікуюча ознака складу конкретного кримінального правопорушення, то діяння співучасників кваліфікуються за відповідною частиною статті, що передбачає це ж кримінальне правопорушення, наприклад за ч. 3 ст. 152 КК України;

2) у разі вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою або організованою групою діяння співучасників підлягають кваліфікації за статтею чи її частиною Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, учинене відповідною формою співучасті, у разі, якщо вона передбачена як обов'язкова чи кваліфікуюча ознака. Під час вирішення питання про кваліфікацію діяння конкретного співучасника необхідно брати до уваги те, яку роль у спільному вчиненні злочину він виконав. Так, діяння організатора в разі вчинення такого

злочину, як торгівля людьми за попередньою змовою, кваліфікується за ч. 3 ст. 27 та ч. 2 ст. 149 КК України.

Ця думка підтримується і судовою практикою. Так, Пленум Верховного Суду України в п. 16 постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 зазначив, що відповідно до ч. 2 ст. 28 КК хабар належить визнавати одержаним за попередньою змовою групою осіб, якщо кримінальне правопорушення спільно вчинили декілька службових осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до його початку, про це домовилися: як до, так і після надходження пропозиції про давання хабаря, але до його одержання [7];

3) якщо ж у певному складі злочину закріплена така кваліфікуюча ознака, як учинення злочину групою осіб за попередньою змовою, то вона охоплює також і скоєння злочину організованою групою або злочинною організацією.

Дана правова позиція закріплена в багатьох постановках Пленуму Верховного Суду України (далі – ПВСУ). Зокрема, в абз. 4 п. 16 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначено, що умисне вбивство, учинене не лише за попередньою змовою, а й організованою групою, кваліфікується за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України [4].

За загальними правилами кваліфікація дій виконавця є основою і для кваліфікації дій інших учасників кримінального правопорушення. Так закріплюється принцип, відповідно до якого межі відповідальності співучасників не можуть бути ширшими, тому і визначаються межами діяння виконавця. Зокрема, у ч. 4 ст. 29 КК України закріплено, що в разі вчинення виконавцем незакінченого кримінального правопорушення (готування до злочину або замах на злочин) інші співучасники також підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому кримінальному правопорушенні [1]. Тоді діяння співучасників буде кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 27, ч. 1 ст. 14 або ч. 2 чи 3 ст. 15 КК України, і відповідною частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.

Під час кваліфікації діянь співучасників важливо також зазначити ч. 3 ст. 29 КК України, відповідно до якої ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, ставляться у вину лише цьому співучасникові [1]. Дане законодавче положення закріплює індивідуальну відповідальність усіх співучасників. Тому ознаки, які розмежовують окремого співучасника (незалежно від їхнього характеру, тобто обтяжують чи пом'якшують вони відповідальність) та впливають на відповідну кваліфікацію за кримінальне правопорушення стосуються вини лише зазначеного співучасника, незважаючи на те, чи знали про це інші. У кримінально-правовій науці поширеною ознакою є рецидив – учинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин. Тому в разі співучасті в учиненні крадіжки така кваліфікуюча ознака, як учинення її особою, що раніше вчинила крадіжку, має братися до уваги під час кваліфікації діяння лише того (тих) співучасників, якого (яких) ця ознака стосується.

Нині актуальним питанням щодо кваліфікації діянь співучасників залишаються межі ставлення осіб до вини фактично вчиненого виконавцем злочину, якщо в разі змови не були вказані і конкретизовані ознаки (обов'язкові або кваліфікуючі) складу кримінального правопорушення. Постає питання, як кваліфікувати дії підбурювача, який без уточнення способу вчинення вбивства схилив до нього, а виконавець скоїв його з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України).

У даному разі необхідно встановити конкретизацію ознак складу кримінального правопорушення, на вчинення якого і відбувалась змова між співучасниками. Зокрема, ставити у вину співучасникам можна за умови, якщо: 1) вони завідомо знали про кваліфікуючу ознаку, тому змова

відбувалась саме на вчинення відповідного діяння (як-от убивство з особливою жорстокістю); 2) за наявними обставинами справи співучасники усвідомлювали або припустили можливість учинення злочину із згаданою ознакою.

За умови, що все ж таки інші співучасники не знали про окрему кваліфікуючу ознаку і не усвідомлювали її, відповідно до ч. 3 ст. 29 КК України інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки кримінального правопорушення, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться у вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини [1].

Однакові мотив та мета діяння співучасників як юридично значущі ознаки, що зазначені в диспозиції відповідної норми як обов'язкові чи кваліфікуючі, є важливими для кваліфікації кожного зі співучасників. Проте на практиці є досить багато випадків, коли співучасники під час учинення одного кримінального правопорушення мають різні мотиви. Наприклад, якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався мотивами расової, національної чи релігійної нетерпимості, а виконавець – корисливими, то дії замовника необхідно розцінювати як організацію чи підбурювання до вбивства з відповідних мотивів і вбивства на замовлення, а виконавця – як за вчинення вбивства з інших мотивів.

Тому в такому разі кваліфікацію необхідно здійснювати відповідно до ролі, яку відіграють мотив і мета, а саме чи є вони: 1) обов'язкові; 2) кваліфікуючі; 3) ті, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Якщо у кримінальному правопорушенні мотив та мета є обов'язковими, то в разі їх відсутності кримінальна відповідальність за скоєне через невідповідність ознак фактичного суспільно небезпечного діяння виключається. За умови, що такі мотив і мета є кваліфікуючими ознаками, кримінальна відповідальність буде за іншою статтею Особливої частини КК. Також бувають випадки, коли мотив і мета не передбачені ні як обов'язкові, ні як кваліфікуючі, тоді вони враховуються під час призначення покарання як обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, чи такі, що характеризують особу винного.

Отже, до правил кваліфікації кримінального правопорушення співучасників з урахуванням мотиву та мети можна віднести такі: по-перше, мотив і мета, яким керувався виконавець, будуть застосовуватись до кваліфікації інших осіб за умови, що останні керувались або принаймні усвідомлювали відповідні обов'язкові або кваліфікуючі ознаки; по-друге, мотив і мета окремого співучасника ставиться у вину й ураховуються під час кваліфікації його діяння або призначення покарання. Якщо вони є обов'язковими або кваліфікуючими ознаками складу кримінального правопорушення, учиненого у співучасті, це визначає кваліфікацію діянь таких співучасників за відповідною частиною статті Особливої частини КК України. Якщо вони не є ні обов'язковими, ні кваліфікуючими, то вони стосуються лише тієї особи, яка ними керувалась, як обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Більшість кримінальних правопорушень учинені загальним суб'єктом, проте бувають і спеціальні. Тому під час кваліфікації кримінального правопорушення, учиненого у співучасті, важливо встановити наявність або відсутність спеціального суб'єкта. Обов'язковою умовою є те, що таку ознаку може мати лише виконавець, оскільки для інших закон не встановлює жодних обмежень щодо їхньої участі.

Потрібно враховувати й те, що бувають приклади, коли ознаки спеціального суб'єкта є водночас або основними, або кваліфікуючими ознаками складу кримінального правопорушення. Якщо вони є обов'язковими, то необхідно встановити, чи знали інші співучасники про їх наявність, якщо так – ознаки мають враховуватись під час їхньої кваліфікації. Наприклад, коли підбурювач схиляє службову особу до вчинення суспільно небезпечних діянь.

Варто зазначити, що також ознаки спеціального суб'єкта можуть стосуватись лише особи виконавця. Характерним є приклад учинення матір'ю умисного вбивства своєї новонародженої дитини. Тут наявний особливий психологічний стан особи, який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії. Проте така ознака не буде стосуватись інших осіб, які вирішили їй допомогти. Певна пом'якшуюча обставина у зв'язку з особливою емоційною напругою буде стосуватись лише матері – спеціального суб'єкта, не поширюватиметься на інших співучасників. У такому разі дії, наприклад, підбурювача, будуть кваліфікуватися за ч. 4 ст. 27, пп. 2, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, а матері – за ст. 117 КК України.

У ч. 5 ст. 29 КК України зазначено, що співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, учинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом [1]. Тому в разі ексцесу виконавця, дії співучасників класифікуються відповідно до їхнього умислу, зокрема: 1) якщо діяння виконавця має хоча б одну ознаку, яке має інше значення і не входила до змісту домовленостей між співучасниками, то інші підлягають відповідальності за закінчене кримінальне правопорушення, що раніше вже було узгоджено між ними; 2) якщо діяння виконавця не має хоча б однієї ознаки, яка входила до змісту домовленостей між співучасниками, то інші співучасники будуть нести кримінальну відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення.

Окрім цього, важливо встановити, на якій стадії спільного вчинення злочину виконавець змінив свій умисел. Доречним прикладом є кримінальна справа Херсонського апеляційного суду від 9 червня 2020 р. Так, між двома співучасниками була домовленість щодо вчинення крадіжки із проникненням у житло, проте у процесі її вчинення дії з таємного викрадення перейшли у відкрите заволодіння шляхом нападу із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілого, один із співучасників наніс умисні тяжкі тілесні ушкодження. Суд кваліфікував діяння одного зі співучасників за ч. 3 ст. 185, ч. 4 ст. 187, ч. 2 ст. 121 КК України, а іншого лише за ч. 3 ст. 185, ч. 4 ст. 187 КК України [8].

Доцільним також установити правила кваліфікації діяння організатора, пособника та підбурювача, коли воно є невдалим. Зокрема, якщо співучасть як ознака складу кримінального правопорушення є обов'язковою або кваліфікуючою, тоді кваліфікація діянь є необхідною з огляду конструкції самого складу кримінального правопорушення. Наприклад, невдале підбурювання до умисного вбивства треба кваліфікувати за ч. 1 ст. 14 та п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Якщо співучасть не є ні обов'язковою, ні кваліфікуючою, то невдале діяння інших осіб буде кваліфікуватися як готування до кримінального правопорушення. Так, невдале підбурювання до незаконного проведення абортів має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 14, ст. 134 КК [5, с. 158]. Водночас посилатись на відповідну частину ст. 27 КК, яка передбачає види співучасників і описує їхні діяння, непотрібно, оскільки роль конкретного співучасника не вдалася, а тому й не була виконана.

Важливо також вказати, що співучасник, який добровільно відмовився від доведення кримінального правопорушення до кінця, не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК України. У цьому разі інші співучасники злочину відповідно до ч. 1 ст. 31 КК України несуть відповідальність за готування до того злочину або замах на той злочин, від учинення якого добровільно відмовився виконавець [4]. Отже, вони будуть нести покарання за ч. 1 ст. 14 або ч. 2 чи ч. 3 ст. 15 КК України і відповідною частиною статті Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин.

Висновок. Отже, нині вчинення кримінальних правопорушень у співучасті є досить поширеним явищем кримінальної сфери. Проте відсутність єдиного та системного

підходу розуміння форм співучасті, їх співвідношення й ознак, формулювання виваженої термінології і встановлення ролей співучасників призводить до певних колізій. Тому тлумачення норм кримінального законодавства потребує більш чіткого і точного роз'яснення.

Завдяки встановленню загальних та спеціальних правил кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у співучасті, кваліфікація діянь не буде потребувати більш детального роз'яснення, призначення покарання для співучасників здійснюватиметься ефективніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.03.2021).
2. Борка Я. Поняття співучасті у злочині, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки. *LOGOE. ONLINE* : International scientific e-journal. 2020. № 6. URL: [https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.06.03.html#:~:text="](https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.06.03.html#:~:text=)
3. Ус О. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. С. 368.
4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. №7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 08.11.2021).
5. Ус О. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 149–159.
6. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 28.09.2021 р. Справа № 753/3426/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99848265>.
7. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.
8. Ухвала Херсонського апеляційного суду від 09.06.2020 р. Справа № 476/898/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89759666>.